

Profetenkoek of lariekoek (1984)

Sieth Delhaas

Weerwoord of Voetnoot, januari 1984

Inleiding

Onze taal is doorspekt met woorden en uitdrukkingen, die stammen uit de Bijbel. Daaruit is te zien hoe verweven onze leefwereld is met het Christendom, dat hier al dertien eeuwen het leven beheerst. Als we kijken naar een woord als 'profeteren' dan heeft dat te maken met een verschijnsel, dat alleen in Israël voorkwam en uniek is in de wereld. En toch zijn er nu nog in onze taal woorden te vinden als 'profetenkoek'- een fijn soort gebak.

Waarschijnlijk herinnert dit aan de koek, die de weduwe van Sarfath voor de profeet Elia bakte (1 Kon. 17 : 7-24). Neem het gezegde: ik ben ook maar een broodetende profeet. Die uitdrukking is wellicht afgeleid van het verhaal over de profeet Amos, die tegen koning Jerobeam heeft geprofeteerd en het advies krijgt maar te vertrekken naar Juda en daar te proberen met profeteren zijn brood te verdienen. Dan reageert Amos verontwaardigd: 'Ik ben geen profeet en geen profetenzoon, maar ik ben veehouder en kweker van moerbeivijgen'. En dan volgt wat typisch is voor het bijbels profetisme: 'doch de Here nam mij achter de schapen vandaan, en de Here zeide tot mij: ga heen, profeteer tegen mijn volk Israël.

Kenmerken

Maar profeteren en profetieën zijn niet slechts restanten, die in ons taalgebruik overleven. Het is in onze hedendaagse wereld nog een begrip waarover soms hevig kan worden gediscussieerd en waaraan men een bepaald gezag wil toekennen. Wie bijvoorbeeld de discussies heeft gevolgd naar aanleiding van de uitspraak van de Gereformeerde synode tegen de plaatsing van nieuwe kruisraketten, zal ook herhaaldelijk gelezen hebben over de vraag of dit nu een profetische uitspraak was.

Profeet betekent: spreker voor een ander, roepen namens iemand (vert. uit het Hebreeuws). Wat is het bijzondere aan een profeet of profetes?

- a. Hij/zij weet zich altijd vertegenwoordiger van God en voelt zich geroepene. Een profetie begint dan ook vaak met: 'Zo spreekt de Here', of 'zo luidt het woord des Heren'.
- b. Hij/zij staat tégenover de gevestigde macht. In de tijd van Israëls koningen tegenover de koning. Zijn speciale taak was bemiddelaar zijn tussen God en volk. Diverse koningen – Saul, David, Jehu en Jerobeam – zijn door profeten tot koning gezalfd.

- c. Hij/zij spreekt in de voltooid tegenwoordige tijd: ‘De Here heeft gezworen ...’. Alsof alles wat zij voorzéggen al gebeurd is. Daarmee wordt duidelijk gemaakt, dat ze zeker weten, dat het ook werkelijk gebeuren zal. Je zou daarin kunnen proeven: eigenlijk weten we al vooruit, dat jullie toch niet naar ons zullen luisteren, dat het volk zich niet zal omkeren van alle verkeerde zaken waarmee het bezig is.
- d. Wat profeten verkondigen is steeds tweeledig. Zij spreken een oordeel van God uit over wat mensen doen: een verkeerde politieke houding; het vergeten van God, die het volk tot een apart volk met een speciale opdracht heeft afgezonderd; tegen de sociale misstanden, die er heersen.

Het tweede stuk van de profetie is altijd een toekomstbeeld van hoe het anders zal wórdén. Heil, dat wil zeggen een geheelde wereld, die God al vanaf het begin beloofd heeft. Maar voordat die toekomst wordt bereikt moet eerst het verkeerde afgebroken worden. Eerst afbraak, daarna bouwen aan een nieuw bestaan!

Aparte figuren

Profeet is dud geen beroep, althans niet het profetenwerk dat hierboven is genoemd. In de Bijbel lezen we wel over profetenscholen, maar dat zijn andere verschijnselen, die met het specifieke ‘spreken namens God’ niets te maken hebben. Profeet zijn in Israël is een opdracht, die van tijd tot tijd ‘ervaren’ wordt. Het tegenzin hebben in de opdracht, zou je kunnen zeggen, is het kenmerk van het ware. De geroepene krijgt vaak problemen in de eigen relaties en in de samenleving. Hij/zij wordt vaak als een zonderling gezien, omdat hij tegen het ‘algemeen belang’ inpraat. Het meest bekend zijn de verhalen over de profeet Elia – zijn naam betekent ‘Jahwe is mijn God’.

Maar er zijn ook profetessen geweest zoals Mirjam, Debora en Hulda. De laatste spreekt namens God in een tijd, dat het volk er geen flauw benul meer van heeft, waarom het bestaat en de afgodendienst floreert. Als een nieuwe koning, Josia, pogingen doet de oude traditie van het geloof te herstellen worden ergens in een berghok de leefregels, die Mozes van God aan het volk moest geven, teruggevonden. De koning raakt in paniek als het tot hem doordringt hoe ver zijn voorgangers en het volk vervreemd zijn van hun levensopdracht. Hij stuurt mannen naar de profetes Hulda, die het kennelijk al opgegeven heeft er op uit te trekken om te profeteren en ze reageert heel laconiek op het bezoek. Nu het haar toch gevraagd wordt wil ze wel kwijt wat God al zo lang had willen zeggen: ze spreekt het oordeel uit over Jeruzalem, maar ze voegt eraan toe, dat koning Josia het niet meer zal beleven.

Valse profetie

Mensen hebben in alle eeuwen al geprobeerd Gods woord voor eigen voordeel te misbruiken. Zelfs een man als Hitler beriep zich er op, dat hij Gods wil uitvoerde. Maar ook heel vrome mensen maken op hun manier verkeerd gebruik van bijvoorbeeld de profetieën. Als er oorlog of gevaar dreigt, zoals nu met de kernwapens, wordt er lauw gezegd: dat móét allemaal gebeuren, want in de bijbel staat, dat er allerlei rampen zullen komen en daarna komt het rijk van God. President Reagan maakte een dergelijke toespeling eind vorig jaar in een telefoongesprek met Tom Dine, iemand van een pro-Israël club in Washington. ‘U weet’, zei Reagan, ‘ik keer terug tot de profeten in het oude testament en de tekenen, die het Armageddon (dal waar de laatste slag van de heersers zal worden gestreden, volgens de bijbel), voorspellen en ik vraag me af of wij de generatie vormen die dat gaat meemaken. Ik weet niet of u in de laatste tijd die profetieën

waarheid ziet worden, maar geloof me, ze beschrijven absoluut onze tijd'. Op deze manier waarde hechten aan profetieën werkt verlamdend en is ook goddeloos. Het werkt de angst van mensen voor naderend onheil in de hand. Ik hoorde het onlangs zelfs uit de mond van een 17-jarige catechisant, die zei: 'Het kon wel eens zijn, dat God juist wil, dat het einde van de wereld door kernwapens komt'. Als je iets dergelijks uit de mond van een hedendaagse jongere hoort dan vraag je je wel af welk beeld hij van God heeft. Zoals Reagan veronderstelt, zoals die jongen uitsprak en zoals zovele mensen denken over 'het eind der tijden' is niet minder dan God regelrecht tégenwerken. Deze mensen vergeten namelijk het tweede stuk, dat altijd aan een profetie vast zit: de belofte voor een nieuwe toekomst. Je bevordert het doemdenken, de futloosheid, de schijnbare onaantrekkelijkheid van het leven. En wat erger is: mensen die aan die tweede helft van de profetie voorbijgaan hebben voor zichzelf en anderen de verontschuldiging om hun handen niet uit de mouwen te hoeven steken. Fatalistisch afwachten in plaats van rondkijken om te ontdekken: wat kan ik doen om de zaak te helpen redden, te veranderen. Want waarachtig, met Gods hulp en met elkaar kun je een berg oppakken en in de zee zetten. Dat is de bijbelse beeldspraak voor geloofskracht.

Bestaansgrond

Wat profeten vroeger hebben gedaan — en dat geldt ook voor profeten in onzertijd — is, de mensen op het matje roepen. Mensen herinneren aan hun bestaansgrond. Waarom schiep God de mens? Om mens te zijn, samen met anderen meewerken met God aan het onderhouden en herscheppen van de wereld. Een profeet negeert onze opgebouwde structuren, de levensverbanden en de instituten of de politieke verhoudingen. Een profeet zegt als het ware: ik ben absoluut niet onder de indruk van wat jullie met je technische prestaties en intelligentie tot stand hebt gebracht. Die en die opdracht heeft God jullie gegeven. Leg die opdracht maar eens naast dat wat je hebt opgebouwd. Klopt dat met de opdracht? Niet? Okay, dan afbreken de boel en je werk overdoen. Ook al moet je je eigen samenleving tot de grond toe afbreken en al je technische en wetenschappelijke kennis 'vergeten'. Kenmerkend voor profeten is: er is geen discussie mogelijk. Vóór- en tegenstanders voelen het: dit is wat God te zeggen heeft, dit is waarom we in feite leven en méns zijn.

Hedendaags

Vorig jaar stond er in berichten over de vergadering van de Wereldraad van Kerken, dat de Duitsers weinig gesticht waren over de rede die de Duitse theologe Dorothee Sölle op de vergadering in Vancouver had gehouden. Sölle sprak er, want in kringen van christenen, die hun zorgen hebben over hoe 'de kerk' zich opstelt tegenover honger, onrecht en geweld in de wereld, hoort men haar graag. Ze had keiharde dingen te zeggen over kernwapens, egoïsme van het rijke Westen en de haat tegen God. Voor mij is ze profetes, omdat ze, zonder rekening te houden met lange tenen, de mensen van onze tijd herinnert aan hun

bestaansreden. Als je geïnteresseerd bent in haar indrukwekkende toespraak kun je die vinden in onder andere Hervormd Nederland van 6-8-1983.

En de Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer schreef in 1942, vlak voordat hij door de nazi's werd gearresteerd, ook een toekomstbelofte van profetie: 'Denken en handelen ten behoeve van de toekomstige generatie, maar bereid zijn te gaan zonder vrees of zorgen, dat is in de praktijk de situatie waarin we gedwongen zijn te leven. Het is niet gemakkelijk dapper te zijn en die geest levend te houden, maar het is een verplichting'.